

De verliezers

- door Dirk Goes -

De schaakgeschiedenis wordt geschreven door de winnaars. Zij oogsten lof en bewondering van het hooggeëerd publiek, en hun mooiste partijen staan in ieders geheugen gegrift. Maar wie heeft er oog voor de tegenstanders, die de klappen hebben opgevangen? Vaak waren zij best wel goede schakers die de pech hadden op het verkeerde moment op de verkeerde plek te zijn: achter het schaakbord, juist wanneer ze zaten te schaken tegen iemand die zo nodig een wereldpartij moest spelen. Dit artikel gaat over deze vergeten groep: de verliezers.

Lionel Kieseritsky

Lionel Adalbert Bagration Felix Kieseritsky werd op 1 januari 1806 geboren in Dorpat (nu Tartu, Estland), dat was gelegen in een regio die destijds bekend stond onder de naam Livonië. Hij was de jongste uit een gezin van maar liefst 14 kinderen in een familie van Baltisch-Duitse afkomst. Van 1825 tot 1829 studeerde hij filologie (een tak van de taal- en letterkunde die zich specifiek richt op dode talen als Latijn en Grieks) en rechten aan de universiteit van Dorpat. Na zijn studie was hij een tijdje actief als wiskundeleraar. Zijn vader was advocaat en had graag gezien dat zijn zoon de praktijk zou overnemen, maar daar had hij geen zin in.

In mei 1839 vertrok Kieseritsky naar Parijs, destijds het mekka van het schaken. Overdag verdiende hij de kost met het geven van schaakles en 's avonds schaakte hij om geld in het beroemde Café de la Régence. De variant 1. e4 e5; 2. f4 exf4; 3. Pf3 g5; 4. h4 g4; 5. Pe5 werd naar hem de Kieseritsky-variant van het koningsgambiet genoemd. In die tijd lag de naamgeving van openingen en varianten nog volledig braak, dat is tegenwoordig wel anders.

In 1849 werd hij aangesteld als hoofdredacteur van het schaaktijdschrift La Régence, dat het maar een paar jaar zou volhouden, waarschijnlijk vooral omdat Kieseritsky een krankzinnig ingewikkelde notatie gebruikte voor de partijen. Met het ter ziele gaan van La Régence verloor Kieseritsky zijn voornaamste bron van inkomen.

Zijn schaakprestaties waren aanzienlijk. In april 1851 speelde hij tegen amateurs vier partijen blind en won met 3-1, en een blindmatch tegen Daniel Harrwitz won hij met 1½-3½. Eind juni van dat jaar reisde hij naar Engeland om daar deel te nemen aan het toernooi van Londen, het eerste internationale toernooi in de schaakgeschiedenis. Kieseritsky arriveerde een paar dagen van tevoren, en op 21 juni 1851 speelde hij in het schaakcafé Simpson's Grand Divan Tavern een aantal vrije partijen (geen vluggertjes, schaakklokken bestonden toen nog niet!) tegen de Duitser Adolf Anderssen. Kieseritsky won met 9-6, maar het was juist één van zijn verliespartijen die later bekend zou worden onder de naam 'de onsterfelijke partij'.

Wit:	Adolf Anderssen
Zwart:	Lionel Kieseritsky

1. e4 e5; 2. f4 exf4

Weigeren van het koningsgambiet gold in die tijd als *ungentlemanlike*.

3. Lc4 Dh4+; 4. Kf1 b5

Kieseritsky's favoriete variant, bedoeld om de looper weg te lokken van het potentiële offerveld f7.

5. Lxb5 Pf6; 6. Pf3 Dh6; 7. d3 Ph5

Dreigt 8. Pg3+.

8. Ph4

Hier was 8. Tg1, met de dreiging 9. g4, een betere keus.

8. Dg5; 9. Pf5 c6; 10. g4 Pf6; 11. Tg1

Impliceert een stukoffer!

11. cxb5; 12. h4 Dg6; 13. h5 Dg5; 14. Df3

Dreigt 15. Lxf4 met damevangst.

14. Pg8; 15. Lxf4 Df6; 16. Pc3

Wit staat een stuk achter. Zijn compensatie zit 'm in zijn overweldigende ontwikkelingsvoorsprong.

16. Lc5; 17. Pd5

Eerst 17. d4 en pas dan 18. Pd5 verdiende de voorkeur.

17. Dxb2

18. Ld6!!

De briljante tacticus Anderssen op zijn best!

18. Lxg1

Een betere kans op overleving bood 18. Dxa1+; 19. Ke2 Db2.

19. e5 Dxa1+; 20. Ke2 Pa6

21. Pxg7+ Kd8; 22. Df6+! Pxf6; 23. Le7 mat.

Na terugkeer in Parijs besprak Kieseritsky deze partij in zijn eigen schaaktijdschrift La Régence, en niet veel later werd de partij gepubliceerd in de Wiener Schachzeitung door hoofdredacteur Ernst Falkbeer, die het de naam 'Die Unsterbliche Partie' gaf.

In 1853 raakte Kieseritsky door een beroerte verlamd aan zijn linkerzijde, en vanaf dat moment ging het snel bergafwaarts met hem. Hij werd verpleegd in Hotel Dieu, dat, anders dan de naam doet vermoeden, geen hotel was maar een armenhuis. Op 18 mei 1853 overleed hij. Een inzameling voor zijn begrafenis leverde weinig op, zodat hij ten slotte in een massagraf ter aarde werd besteld. De kelner van La Régence was de enige die achter de baar aanliep.

Hertog Karel II van Brunswijk en graaf Isouard de Vauvenargues

Hertog Karel II van Brunswijk werd geboren op 30 oktober 1804. In september 1830 moest hij zijn hertogdom ontvluchten omdat er een revolutie uitbrak. Hij woonde in Spanje, Frankrijk en Engeland, en vestigde zich uiteindelijk in het Zwitserse Geneve.

In september 1858 was hij in Parijs, waar hij Paul Morphy ontmoette. Deze was destijds in de stad om daar een match tegen Anderssen te spelen. Ze raakten met elkaar in gesprek en kwamen erachter dat ze allebei van schaken en van opera hielden. Om dat te combineren leek het de hertog een aardig idee om Morphy uit te nodigen voor een bezoek aan de Parijse opera, waar hij de beschikking had over een privéloge. Welke opera er die avond op het programma stond is niet helemaal zeker, maar waarschijnlijk was het de Barbier van Sevilla, van Rossini.

Kort na aanvang van de opera pakte de hertog bord en stukken en daagde Morphy uit voor een partij. Deze had er niet veel zin in, temeer omdat hij dan met zijn rug naar het toneel zou moeten zitten, maar een echte hertog stel je niet graag teleur, dus hij ging met frisse tegenzin akkoord. Overeengekomen werd dat de hertog zou mogen overleggen met graaf Isouard de Vauvenargues, die ook in de loge zat. Voor de uitvoerenden op het toneel was het een zware beproeving, want zij werden naar verluidt danig afgeleid door het lawaai dat uit de loge kwam. Schakers!

Wit: Paul Morphy
Zwart: Hertog Karel II van Brunswijk
Graaf Isouard de Vauvenargues

1. e4 e5; 2. Pf3 d6; 3. d4 Lg4; 4. dxe5 Lxf3; 5. Dxf3 dxe5; 6. Lc4 Pf6; 7. Db3

Na deze dubbelaanval op b7 en f7 heeft wit al groot voordeel.

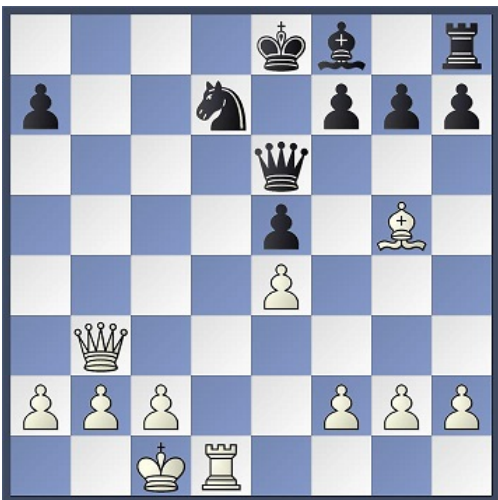
7. De7; 8. Pc3 c6; 9. Lg5 b5

Vraagt om problemen.

10. Pxb5!

Die komen snel.

10. cxb5; 11. Lxb5+ Pbd7; 12. 0-0-0 Td8; 13. Txd7! Txd7; 14. Td1 De6; 15. Lxd7+ Pxd7

16. Db8+!

Spectaculair, maar niet heel moeilijk.

16. Pxb8; 17. Td8 mat.

Graaf Isouard was schaaktechnisch een knoeier, maar hertog Karel II stond bekend als een schaker die boven de middelmaat uitsteeg. Van hem zijn enige partijen bekend. De hertog overleed op 18 augustus 1873 en voor de graaf kwam het laatste uur op 16 december 1883. Zijn kasteel kwam later in handen van Pablo Picasso, die er ook begraven ligt.

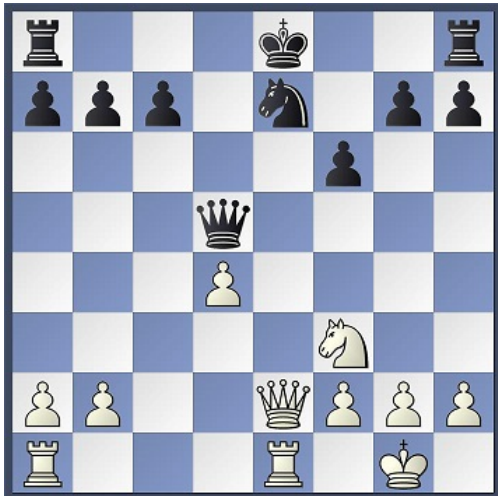
Curt von Bardeleben

Curt von Bardeleben, een Duitse graaf, werd geboren op 4 maart 1861. Hij studeerde rechten aan de universiteit van Leipzig, maar brak die af om zich geheel aan zijn schaakcarrière te wijden. Later maakte hij zijn studie af. Als schaker was hij aan het eind van de 19e eeuw redelijk succesvol, met al dan niet gedeelde eerste plaatsen in Leipzig 1888, Kiel 1893, Berlijn 1897 en Coburg 1904. Tevens was hij van 1887 tot 1890 redacteur van de Deutsche Schachzeitung.

Zijn bekendheid is gebaseerd op zijn beroemde verliespartij tegen Steinitz in het toernooi van Hastings 1895. Deze partij, die bekend staat onder de naam 'The battle of Hastings', werd gespeeld op 17 augustus 1895.

Wit:	Wilhelm Steinitz
Zwart:	Curt von Bardeleben

1. e4 e5; 2. Pf3 Pc6; 3. Lc4 Lc5; 4. c3 Pf6; 5. d4 exd4; 6. cxd4 Lb4+; 7. Pc3 d5; 8. exd5 Pxd5; 9. 0-0 Le6; 10. Lg5 Le7; 11. Lxd5 Lxd5; 12. Pxd5 Dxd5; 13. Lxe7 Pxe7; 14. Te1 f6; 15. De2

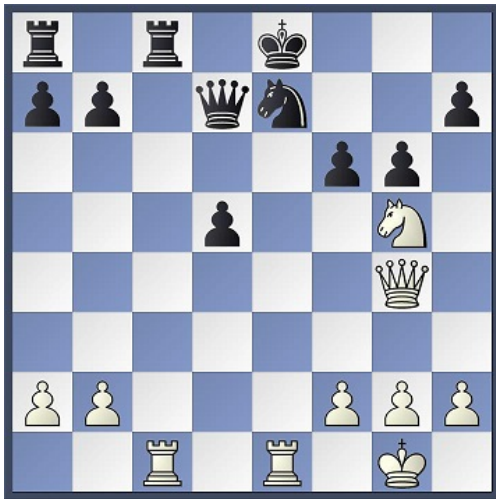
15. Dd7

15. Dd6; 16. Db5+ Dc6; 17. Db4 Dd6; 18. Dxb7 +/-.

16. Tac1 c6

Volgens Kasparov was 16. Kf7 hier de enige zet, en dat zou best wel eens waar kunnen zijn.

17. d5 cxd5; 18. Pd4 Kf7; 19. Pe6 Thc8; 20. Dg4 g6; 21. Pg5+ Ke8

22. Txe7+! Kf8

Na 22. Kxe7 zou wit hebben gewonnen met 23. Db4+ Ke8 (23. Dd6; 24. Dxb7+ Dd7; 25. Te1+ Kd6; 26. Pf7+); 24. Te1+ Kd8; 25. Pe6+ Ke8; 26. Df8 mat.

23. Tf7+ Kg8; 24. Tg7+ Kh8; 25. Txx7+!

Hier trok Von Bardeleben zijn jas aan en verliet de zaal, zodat Steinitz nog 50 minuten moest wachten voordat hij de partij wegens tijdoverschrijding kon opeisen. Vervolgens demonstreerde hij aan het toegestroomde publiek hoe hij mat in 10 kon zetten en het publiek juichte, zoals destijds gebruikelijk in Engeland. Von Bardeleben verklaarde na afloop dat dat precies de reden was waarom hij wegliep en niet opgaf. Hij ervaarde het applaus van de toeschouwers als vernederend voor de verliezer, voor hem dus. Overigens stuurde Von Bardeleben nog wel een bode met een bericht van opgave.

De organisatoren hadden hun lesje geleerd, want de volgende ronde hing er een bordje met de volgende tekst:

Visitors are requested to refrain from applause on the conclusion of any game, as such demonstrations are most obnoxious to the masters and are contrary to the wish of the committee.

Overigens, dit was de geforceerde variant die Steinitz het publiek voorschotelde:

25. Kg8; 26. Tg7+ Kh8; 27. Dh4+ Kxg7; 28. Dh7+ Kf8; 29. Dh8+ Ke7; 30. Dg7+ Ke8; 31. Dg8+ Ke7; 32. Df7+ Kd8; 33. Df8+ De8; 34. Pf7+ Kd7; 35. Dd6 mat.

Sneu voor Von Bardeleben, die het toernooi zo goed was begonnen met een score van $7\frac{1}{2}$ uit 9, waaronder een overwinning op wereldkampioen Lasker. Hierna scoorde hij slechts 4 uit 12, en uiteindelijk eindigde hij op een met Teichmann gedeelde zevende plaats (de laagste geldprijs, ter waarde van 15 pond en 5 shillings).

Von Bardeleben was tamelijk gewild bij de vrouwen, niet zozeer omdat hij zo'n knappe kerel was, maar vooral vanwege zijn adellijke titel. Daar hadden de vrouwen wel wat geld voor over. Hij trouwde driemaal om kort daarna te scheiden.

Vlak voor het begin van de Eerste Wereldoorlog was het gedaan met zijn schaakcarrière. In 1923 verloor hij zijn vermogen door hyperinflatie, en waarschijnlijk was dat de reden waarom hij ervoor koos om op 31 januari 1924 zelfmoord te plegen door uit het raam te springen. Hij werd begraven in een massagraf.

Stepan Levitsky

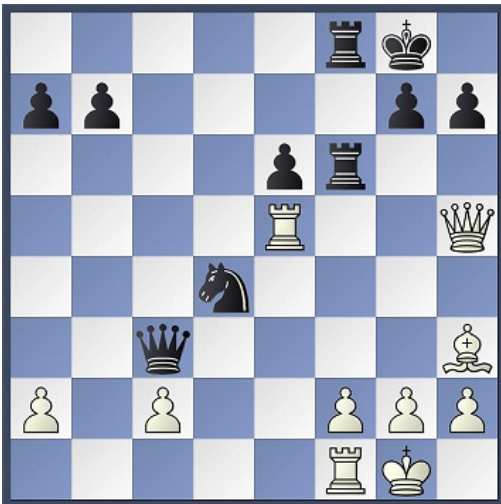
Stepan Mikhailovich Levitsky, geboren op 25 april 1876 als vierde van negen kinderen, groeide op in het Russische Serpukhov. Op 11-jarige leeftijd leerde hij schaken, en al spoedig bleek hij een groot talent. Tsjigorin nam hem onder zijn hoede en noemde hem de hoop van het Russische schaak, maar die hooggespannen verwachting heeft hij nooit kunnen waarmaken, mede door een slechte gezondheid.

Zijn eerste grote resultaat kwam in 1899, toen hij in het toernooi van Moskou op de derde plaats eindigde achter Tsjigorin en Schiffers. In 1907 eindigde hij in Sint Petersburg op de tweede plaats achter Znosko Borowsky, en in 1911 won hij het Russisch kampioenschap met een score van 16½ uit 21. Een jaar later werd hij derde achter Rubinstein en Bernstein, maar voor Nimzowitsch en Aljechin.

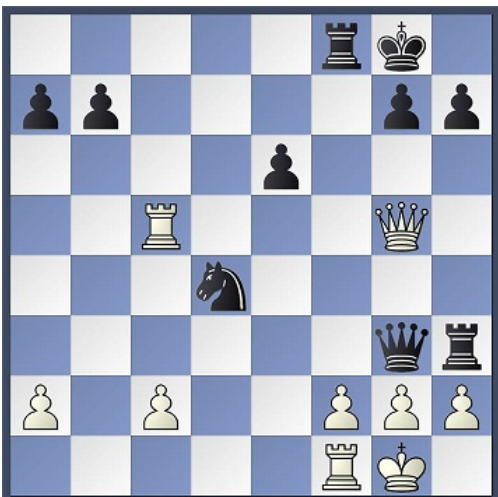
In 1912 deed hij mee aan het 18^e Congres van de Duitse schaakbond, dat werd gespeeld in Breslau (het huidige Wrocław), en op 20 juli speelde hij met wit tegen de Amerikaan Frank Marshall. Het werd een beroemde partij.

Wit:	Stepan Levitsky
Zwart:	Frank Marshall

Stelling na 21. Td5-e5:

21. Th6; 22. Dg5 Txh3; 23. Tc5 Dg3!!

Een prachtig plaatje. De dame kan op drie manieren worden geslagen, en die gaan allemaal mis:

- A. 24. hxg3 Pe2 mat.
- B. 24. fxg3 Pe2+; 25. Kh1 Txf1 mat.
- C. 24. Dxc3 Pe2+; 25. Kh1 Pxc3+; 26. Kg1 (26. fxg3 Txf1 mat) Pxf1; 27. gxh3 Pd2 en zwart houdt een stuk meer.

24. De5 Pf3+ had het feest uit esthetisch oogpunt helemaal compleet gemaakt. Wit gaat dan mat na 25. Kh1 Txe2. Ten slotte faalt 24. f3 (of 24. f4) op 24. Pe2+; 25. Kh1 Dxe2 mat.

De legende wil dat de toeschouwers zo onder de indruk waren dat ze onmiddellijk na afloop van de partij gouden munten op het bord gooiden. Een mooi verhaal, maar zoals dat wel vaker het geval is met mooie verhalen is ook deze waarschijnlijk niet waar. Het meest waarschijnlijk is dat de toeschouwers onderling weddenschappen hadden afgesloten en dat die op het bord werden uitbetaald.

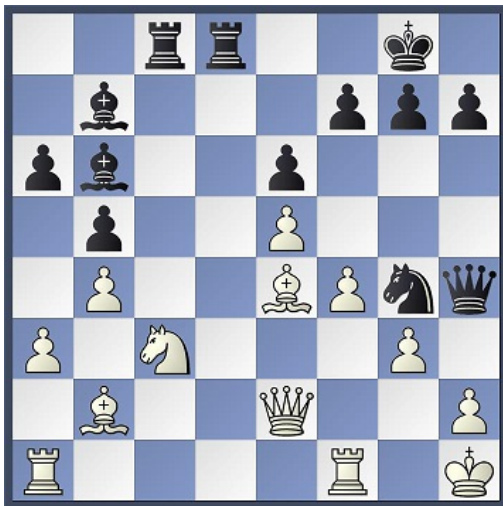
Zijn laatste toernooi speelde Levitsky in 1914, toen hij in het Russisch kampioenschap op de dertiende plaats eindigde. Daarna legde hij zich toe op zijn werk als ingenieur in de mijnbouw. Het was de bedoeling dat hij in het Russisch kampioenschap van 1923 zijn comeback zou maken, maar hij werd opgenomen in een ziekenhuis en overleed op 21 maart 1924, waarschijnlijk aan de gevolgen van maagkanker.

Gersz Rotlevi

Gersz Rotlevi, geboren in 1889, is vooral bekend geworden door zijn verliespartij tegen Rubinstein in het toernooi van Lodz 1907.

Wit:	Gersz Rotlevi
Zwart:	Akiba Rubinstein

Stelling na 22. g2-g3:

In deze stelling besloot Rubinstein zijn dame te offeren.

22. Txc3!!; 23. gxh4

Geen keus. Op 23. Lxc3 volgt 23. Lxe4+; 24. Dxe4 Dxe2 mat, en ook 23. Lxb7 is onvoldoende op grond van de variant 23. Txe3; 24. Tf3 (24. Lf3 Pxe2; 25. Dxe2 Th3) Txf3; 25. Lxf3 Pf2+; 26. Kg1 Pe4+; 27. Kf1 Pd2+; 28. Kg2 Pxf3; 29. Dxf3 Td2+; 30. Kf1 Tf2+ en uit.

23. Td2!!; 24. Dxd2

Dit verliest, maar op 24. Dxd4 volgt 24. Lxe4+, terwijl 24. Lxb7 Txe2; 25. Lg2 faalt op Th3!

24. Lxe4+; 25. Dg2 Th3!; 0-1.

Maar Rotlevi had echt wel talent. Zo eiste hij in het toernooi van Sint Petersburg 1909 de tweede plaats voor zich op, achter winnaar Aljechin, en 1910 was helemaal een topjaar voor hem. Hij won het toernooi van Warschau, samen met Rubinstein, en ook in het toernooi van Hamburg eindigde hij op de eerste plaats.

In het toernooi van Karlsbad 1911 ging hij met nog drie ronden te spelen alleen aan kop, wat de organisatoren enige zorgen baarden. Niet omdat ze het hem niet gunden, maar Rotlevi kwam uit een arme familie en zijn kleren waren, om het eens eufemistisch te zeggen, nou niet bepaald *haute couture*. Van de organisatie kreeg hij daarom een voorschot op de prijs die hij ging winnen, met de opdracht zich in het nieuw te steken. In de laatste ronden stortte hij echter in en eindigde uiteindelijk op de vierde plaats.

In 1912 kreeg hij een zenuwzinking en was zijn schaakcarrière in de knop gebroken. Hij werd opgenomen in een sanatorium en overleed in 1920 aan de gevolgen van tuberculose.